

УДК 631.162

© 2018

ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

А.В. Войтюк

кандидат економічних наук

Національна академія аграрних наук України

вул. Михайла Омеляновича-Павленка, 9, м. Київ, 01010, Україна

e-mail: vdv-tsim@ukr.net

Надійшла 26.02.2018

Мета. Підвищити ефективність агропромислового сектору економіки України завдяки розробці концепції Національної системи фінансово-кредитного забезпечення аграрного виробництва з урахуванням досвіду передових країн світу, визначити можливості його застосування у вітчизняній практиці. **Методи.** Методика досліджень ґрунтувалася на системному підході і діалектичному методі розкриття фінансових явищ і процесів з урахуванням монографічного методу, методів синтезу та аналізу. **Результати.** Розглянуто інструменти, способи і методи системи фінансово-кредитного забезпечення аграрного виробництва, які дають змогу ефективно задіяти локальні фінансові механізми. Аргументовано потребу формування і розвитку цієї системи в контексті гарантування високого рівня адаптивності до змін у зовнішньому економічному оточенні і внутрішньому фінансово-економічному стані, а також стабільного економічного розвитку аграрного виробництва. **Висновки.** Єдино прийнятним способом підвищення ефективності агропромислового сектору економіки є формування і розвиток в Україні Національної системи фінансово-кредитного забезпечення аграрного виробництва.

Ключові слова: аграрне виробництво, фінансова система, кредитна система, аналіз, банк, кредитування, банківські технології, сільське господарство.

<https://doi.org/10.31073/agrovisnyk201806-12>

Агропромисловий сектор економіки України нині є лідером серед інших галузей як щодо залучення валютних коштів від експорту продукції аграрного сектору, так і загального ВВП країни. Так, у 2016 р. валютні надходження від експорту сільськогосподарської продукції становили 11 млрд дол. США, а частка в загальному ВВП України — 12%. Слід зазначити, що продукція рослинництва щороку становить 60–65 млн т [1].

Водночас є значний потенціал зростання виробництва на підприємствах агропромислового комплексу. Наприклад, кількість

техніки на полях країни від технологічної потреби не перевищує 75%, що призводить до значних втрат біологічного врожаю. У 2016 р. втрати становили 1,2 млрд дол. США (транш від МВФ цього року — 1 млрд дол. США).

Зазначене вище свідчить про необхідність значної фінансової підтримки аграрного сектору. Так, на його технічне переозброєння потрібно близько 300 млрд грн [2]. Єдиним дієвим способом розв'язання цієї проблеми є формування і розвиток в Україні Національної системи фінансово-кредитного забезпечення аграрного виробництва

(далі — системи фінансово-кредитного забезпечення).

Фінансово-кредитне забезпечення аграрного виробництва [3–5] — це поєднання фінансово-кредитних відносин, що виникають під час пошуку, залучення та ефективного використання фінансових ресурсів суб'єктів господарювання в аграрному виробництві. Основною стратегічною метою розвитку фінансово-кредитного забезпечення аграрного виробництва є: налагодження фінансово-кредитних відносин аграрних товаровиробників для забезпечення потреб аграрного виробництва в кредитних ресурсах, формування ефективної системи страхування ризиків сільськогосподарських підприємств, удосконалення системи державної фінансової підтримки розвитку аграрного виробництва.

Мета досліджень — підвищити ефективність агропромислового сектору економіки України завдяки розробці концепції системи фінансово-кредитного забезпечення аграрного виробництва з урахуванням досвіду передових країн світу, визначити можливість його застосування у вітчизняній практиці.

Методи досліджень. Матеріал роботи заснований на обліку організаційно-економічних принципів формування і розвитку національної моделі фінансово-кредитного забезпечення агропромислових підприємств. Методика досліджень ґрунтувалася на системному підході і діалектичному методі розкриття фінансових явищ і процесів з урахуванням монографічного методу, методів синтезу та аналізу.

Результати досліджень. Розвиток системи фінансово-кредитного забезпечення свідчить про її здатність у протистоянні зовнішнім і внутрішнім викликам та забезпеченні стабільного розвитку аграрного виробництва.

На основі аналізу і узагальнення наявного теоретичного базису можна стверджувати, що поняття «Національна система фінансово-кредитного забезпечення аграрного виробництва» на основі функціонального підходу, який передбачає розкриття фінансово-кредитної системи — складної сукупності взаємопов'язаних і взаємодіючих кредитно-фінансових інститутів, зокрема державних і комерційних банківських

установ, небанківських кредитних інститутів, фінансових інструментів, механізмів та процедур, орієнтованих на забезпечення фінансової діяльності аграрного виробника, створює умови для процесу розширеного відтворення.

Для створення адекватної системи фінансово-кредитного забезпечення аграрного виробництва безпосередньо потрібно знайти форми взаємодії, напрями, що відповідають світовим вимогам, і зберегти найважливіші самобутні й ефективні форми, що відповідали б національним інтересам фінансових інститутів та інструментів.

Підвищення ефективності цієї системи в умовах глобалізації нерозривно пов'язане з системним регулюванням ключових напрямів сучасної державної фінансової політики, а ефективність її функціонування залежить від тієї мети і завдань, що впливають з довгострокової фінансової стратегії країни.

Це значною мірою залежить від використання сучасного науково-методологічного обґрунтування принципових підходів до розвитку фінансової системи країни в умовах глобалізації, з огляду на те, що «фактор» глобалізації стає все вагомішим у прийнятті практичних рішень щодо розвитку системи фінансово-кредитного забезпечення.

Наукове обґрунтування вектора формування цієї системи полягає в еволюційному русі наукового пошуку від концептуально-методологічного (сутність фінансово-кредитної архітектури) до системно-функціонального (дослідження особливостей) і функціонально-методичного рівнів (методичний інструментарій аналізу стратегій).

У процесі розробки теоретико-методологічних підходів до декомпозиції системи фінансово-кредитного забезпечення потрібно враховувати функціонально-змістовне сегментування, що дасть змогу врахувати запити, інтереси і фінансові можливості аграрних виробників. На початковому етапі потрібно виділити основні сегменти фінансово-кредитної системи, взаємозв'язок яких залежить від ефективності механізмів фінансового регулювання, планування та контролю. На основі цього буде реалізоване її функціональне призначення. Наступний етап — це поглиблена структуризація

ключових сегментів, до яких входить багатогранний комплекс інструментів, важелів, стимулів, процедур і правил, спрямованих на розв'язання окремих проблем фінансового регулювання.

До системи фінансово-кредитного забезпечення входять такі основні сегменти:

- фінансова система:
 - структурні ланки бюджетів (державний бюджет, місцеві бюджети, бюджети суб'єктів аграрних виробників);
 - сегмент страхування;
 - податковий сегмент;
 - сегмент позабюджетних фондів;
 - фондовий сегмент;
- кредитна система:
 - банківський сегмент;
 - валютний сегмент.

Сегментація системи фінансово-кредитного забезпечення не порушує її принципової цілісності, враховуючи її взаємозв'язки та взаємопроникнення функцій під час реалізації конкретних рішень з розвитку цієї системи.

Фінансову структуру цієї системи доповнено інституційно-функціональним структуруванням, до якого входять такі компоненти:

- інституційно-інфраструктурний (державні фінансові органи, банківські установи, страхові компанії, біржі, мікрофінансові організації та ін.);
- фінансовий інструментарій (бюджет, грошові кошти, цінні папери, сертифікати, аграрні розписки, акредитиви, векселі та ін.);
- нормативно-правовий (законодавчо-нормативна база, правила положення та ін.).

Структурна архітектура системи фінансово-кредитного забезпечення набуває особливого значення, оскільки впливає на інституційно-інфраструктурний інструментарій по-різному, потребує жорсткої диференціації рішень і глобальної оцінки щодо гарантування фінансової безпеки аграрних виробників.

Банківська система [6, 7] є однією з найважливіших сегментів фінансової системи, яка безпосередньо впливає на розвиток інноваційних процесів — упровадження нових банківських продуктів і застосування інноваційного підходу з поєднанням наявних способів, методів та інструментів. Це дає змогу моделювати різні інноваційні банківські

продукти для отримання банком конкурентних переваг на сегментах суб'єктів господарювання, зокрема в аграрній сфері.

Однією з сучасних проблем банківського сектору є збільшення кількості збиткових банків. На 01.01.2016 р. їх виявилось 46 — майже чверть усієї банківської системи. При цьому збитки банківських установ становили 66,6 млрд грн (за аналогічний період 2014 р. — 52,96 млрд грн). Над половиною банківських установ нависла загроза ліквідації, оскільки тільки 43 банки володіють капіталом понад 300 млн грн, а інші у разі неможливості поповнити свої статутні капітали будуть ліквідовані [8].

Особливо негативною є ситуація з кредитами підприємств сільського господарства, заборгованість яких щороку зростає. За інформацією Національного банку України, обсяг виданих нових кредитів сільському господарству за 10 міс. 2016 р. — 4694 млн грн, а прострочена заборгованість — 6050 млн грн. Ці негативні тенденції мають різну природу, зокрема, збитки банків пов'язані зі слабкістю регулювання їх резервних коштів у НБУ, а заборгованість сільськогосподарських підприємств — з неефективністю роботи менеджменту банків з клієнтами [9].

Така ситуація збільшує потенціал системних ризиків, істотно знижує ефективність банківської системи країни, її здатність забезпечити вирішення стратегічних завдань економіки.

В умовах трансформації фінансової архітектури на рівні національної фінансово-кредитної системи банківська система є ключовим елементом забезпечення стабільності фінансової системи аграрного виробництва. Організаційно-економічними принципами формування і розвитку сучасної моделі системи фінансово-кредитного забезпечення аграрного виробництва є:

- забезпечення ефективного перерозподілу капіталу в середині банківської системи та підвищення її капіталізації;
- формування стандартів управління банківськими ризиками з урахуванням циклічності економічного розвитку;
- скорочення чистого зовнішнього боргу банків і рекапіталізація банківського сектору;
- зростання обсягу внутрішніх джерел заощаджень;

- консолідація банківського сектору;
- створення сприятливого для економічного зростання режиму кредитування аграрного сектору.

Сучасним імперативом розвитку кредитної підсистеми є активізація інноваційних процесів, які полягають у введенні нових банківських продуктів і застосуванні інноваційного підходу до обслуговування клієнтів з поєднанням наявних прийомів, способів, методів та інструментів реалізації сучасних банківських технологій. Таке концептуальне бачення дає змогу моделювати різні інноваційні банківські продукти для отримання банком конкурентних переваг у різних сегментах національної економіки, зокрема і в аграрній сфері.

Новітній етап конкуренції банківських послуг характерний підвищенням ролі інноваційних технологій у банках, формуванням нових горизонтів ринку з обслуговування суб'єктів аграрних виробників, а також збільшенням різновекторних послуг на банківському ринку.

Інноваційний процес охоплює різну діяльність банків, зокрема впровадження інноваційно-фінансових технологій, які сприятимуть оновленню наявних і створенню нових фінансових продуктів, зміні структури банків, посиленню внутрішнього контролю, впровадженню інноваційного менеджменту. В основу концепції інноваційних технологій банків закладено два взаємодоповнювальні підходи: кайдзен-підхід, який передбачає поєднання етапного поліпшення бізнесу, підвищення кваліфікаційного рівня працівників (керівного та рядового рівнів) і підхід, орієнтований на «інноваційний розвиток».

Одним із найпоширеніших інноваційних банківських продуктів нині є дистанційне банківське обслуговування з використанням комунікаційних та інтернет-технологій. Завдяки цьому банки можуть освоювати нові регіони, не вдаючись до відкриття нових філіалів, а також запроваджувати банківські картки, мобільний банкінг, відеобанкінг, безпроводні технології та ін.

Розвиток інноваційних кредитних продуктів для аграрного виробництва потребує від банківських установ переходу до клієнтоорієнтованого підходу. Зокрема банки

мають відійти від ролі продавців послуг, стати консультантами для своїх клієнтів-аграрників, створити сприятливі передумови для розвитку їхнього бізнесу, стимулюючи кредитними продуктами для модернізації аграрного виробництва, впровадження нових технологій з випуску конкурентоспроможної аграрної продукції.

Для реалізації розвитку системи фінансово-кредитного забезпечення потрібно [10]:

- законодавчо визначити статус системи фінансово-кредитного забезпечення;
- розробити та прийняти нормативно-законодавчу базу функціонування цієї системи;
- сформувати і розвинути цю систему на базі створення спеціалізованого Державного сільськогосподарського банку як основного агента держави у сфері забезпечення кредитними ресурсами аграрних товаровиробників, який одночасно виконує кредитну й еколого-структурну функції. До такої системи має входити сукупність кредитно-фінансових інститутів (банківські установи, небанківські інститути фінансового посередництва, зокрема кредитні кооперативи), а також організації фінансової інфраструктури, які здійснюють фінансове забезпечення процесів відтворення у сільському господарстві;
- включити у фінансово-кредитну систему всі банки, у кредитних портфелях яких частка клієнтів-суб'єктів господарювання у сільському господарстві перевищує 25%;
- зобов'язати Державний сільськогосподарський банк об'єднати зусилля всіх учасників системи фінансово-кредитного забезпечення щодо вироблення єдиних стандартів кредитної політики, досягнення прийнятних параметрів ефективності і надійності, що дають змогу надавати реальну підтримку під час виконання державних програм розвитку аграрної економіки;
- рекомендувати Національному банку України та Міністерству фінансів України запровадити щодо учасників системи фінансово-кредитного забезпечення юридичні, регулятивні, наглядові та податкові норми, що враховують специфіку їх взаємодії з агропромисловим комплексом;
- розвинути і активізувати земельну іпотеку з тривалим терміном кредитування під прийнятні (можливо субсидовані) відсотки;

- сформувати ринок і технології введення земельно-іпотечних цінних паперів, а також забезпечити можливості рефінансування земельно-іпотечних кредитів;
- підвищити ефективність учасників цієї системи щодо реалізації програм їх фінансового оздоровлення способом узгодженого і спільного розв'язання виникаючих у них боргових проблем;

- забезпечити інституційну, юридичну, капітальну і ресурсну підтримку створення та розвитку кооперативних банків за участю малих і середніх аграрних товаровиробників;
- здійснювати державну фінансову підтримку розвитку кредитної кооперації як основного джерела мікрокредитування особистих селянських господарств і малого бізнесу на селі.

Висновки

Єдино прийнятним способом підвищення ефективності агропромислового сектору економіки є формування і розвиток в Україні Національної системи фінансово-кредитного забезпечення аграрного виробництва. Ця система має включати синтез основних сегментів: фінансової і кредитної систем. Показана роль банківської системи, яка, впливаючи на розвиток інноваційних процесів, дає змогу моделювати інноваційні

банківські продукти в аграрній сфері. На основі організаційно-економічних принципів розроблено модель фінансово-кредитного забезпечення агропромислового виробництва. Запропоновано пріоритети у фінансуванні і підтримці аграрного сектору економіки, виходячи з необхідності реалізації розробленої концепції Національної системи фінансово-кредитного забезпечення аграрного виробництва України.

Войтюк А.В.

Національна академія аграрних наук України,
ул. Михайла Омеляновича-Павленка, 9, г. Київ,
01010, Україна; e-mail: vdv-tsim@ukr.net

Формирование и развитие Национальной системы финансово-кредитного обеспечения аграрного производства

Цель. Повысить эффективность агропромышленного сектора экономики Украины за счет разработки концепции Национальной системы финансово-кредитного обеспечения аграрного производства с учетом опыта передовых стран мира, определить возможности его применения в отечественной практике. **Методы.** Методика исследований основывалась на системном подходе и диалектическом методе раскрытия финансовых явлений и процессов с учетом монографического метода, методов синтеза и анализа. **Результаты.** Рассмотрены инструменты, приемы и методы системы финансово-кредитного обеспечения аграрного производства, которые позволяют эффективно задействовать локальные финансовые механизмы. Аргументирована необходимость формирования и развития этой системы в контексте гарантирования высокого уровня адаптивности к изменениям во внешнем экономическом окружении и внутреннем финансово-экономическом состоянии, а также стабильного экономического развития аграрного производства. **Выводы.** Единственно приемлемым

методом повышения эффективности агропромышленного сектора экономики является формирование и развитие в Украине Национальной системы финансово-кредитного обеспечения аграрного производства.

Ключевые слова: аграрное производство, финансовая система, кредитная система, анализ, банк, кредитование, банковские технологии, сельское хозяйство.

<https://doi.org/10.31073/agrovisnyk201806-12>

Voitiuk A.

National academy of agrarian sciences of Ukraine,
Mykhailo Omelianovych-Pavlenko Str., 9, Kyiv,
01010, Ukraine; e-mail: vdv-tsim@ukr.net

Formation and development of national system of financial-credit maintenance of agrarian manufacture

The purpose. To raise efficiency of agroindustrial sector of economy of Ukraine due to development of the concept of National system of financial-credit maintenance of agrarian manufacture in view of experience of the developed countries, as well as to determine opportunities of its application in domestic practice. **Methods.** Technique of researches was based on the system approach and dialectic method of studying financial phenomena and processes in view of monographic method, methods of synthesis and analysis. **Results.** Means, receptions and methods of system of financial-credit maintenance

of agrarian manufacture allowing involving local financial mechanisms effectively are considered. Necessity is substantiated of formation and development of this system for a context of warranting high level of adaptability to changes in external economic environment and internal financial and economic condition, and also stable economic development of agrarian manufacture. Conclusions. Formation

and development in Ukraine of National system of financial-credit maintenance of agrarian manufacture is the only comprehensible method of increase of efficiency of agroindustrial sector of economy.

Key words: *agrarian manufacture, financial system, credit system, analysis, bank, crediting, bank technologies, agriculture.*

<https://doi.org/10.31073/agrovisnyk201806-12>

Бібліографія

1. *Національні рахунки. Сільське, лісове та рибне господарство. Мисливство. Статистичний щорічник України за 2016 р.* Державна служба статистики України; за ред. І.М. Жука; відп. за вип. О.А. Вишнеvsька. Київ, 2017. 575 с.
2. Захарчук О. Проблеми модернізації основного капіталу аграрного сектору економіки. Інноваційне забезпечення виробництва органічної продукції та біопалива в АПК в рамках роботи XXVII Міжнародної агропромислової виставки «АГРО 2015»: зб. тез доповідей III міжнар. наук. конф. 05–06 червня 2015 р. Київ, 2015. С. 58–62.
3. Гудзь О.Є. Модернізація банківської кредитної політики при обслуговуванні агроформувань. *Вісн. Харк. нац. техн. ун-ту сільськ. госп-ва: Економічні науки*. Вип. 126. Харків: ХНТУСГ, 2012 р. С. 10–18.
4. Любар О.О. Особливості формування кредитної політики банків при обслуговуванні суб'єктів аграрної сфери: зб. наук. праць Вінн. нац. аграр. ун-ту. Серія «Економічні науки». 2010. Т. 2. Вип. 5. С. 224–230.
5. Стецюк П.А. Проблеми фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств. *Облік і фінанси АПК*. 2011. № 4. С. 134–137.
6. Вдовенко Л.О. Механізм банківського кредитування в системі фінансового забезпечення підприємницької діяльності в аграрній сфері. 2015. 534 с.
7. Онисько С.М., Содомя Р.І. Кредитні відносини аграрних підприємств з банками. Львів: Ліга-Прес, 2015. 196 с.
8. *Фінансовий результат діяльності банків України за 2015 р. Бюлетень Національного банку України*. 2016. № 2(275). 223 с.
9. Войтюк А.В. Інституціоналізація ринку банківських послуг в умовах макроекономічної нестабільності. Зб. тез доповід. XIII Міжнар. наук. конф. «Рациональне використання енергії в техніці. TechEnergy 2017» (17–19 травня 2017 року). НУБіП України. Київ, 2017. 198 с.
10. Стецюк П.А., Навроцкий С.А., Войтюк А.В. Национальная система финансово-кредитного обеспечения аграрного производства. Современные достижения науки и пути инновационного восхождения экономики региона страны: матер. междунар. науч.-практ. конф. (Комрат, 18 мая 2017 г.). Гл. ред. Д.М. Пармакли; орг. ком. Т.И. Раковченa и др. Комрат: Комратский гос. ун-т, 2017. С. 346–354.